

Saudi Arabia and Council of Arab and African States Bordering the Red Sea and Gulf of Aden

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Mirzaei Tabar Meysam.*¹
PhD

¹ Assistant Professor
Geopolitical Department,
African Studies Center,
Tarbiat Modares University,
Tehran, Iran

Correspondence*

Address: Faculty of
Humanities, Tarbiat
Modares University, Jalale
Ale Ahmad, Nasr, Tehran,
Iran. Postal code: 139-14115
Phone: +98 (21) 82884698
Fax: -
m.mirzaeitabar@modares.a
c.ir

Article History

Received: 14 January 2021
Accepted: 20 January 2021

ABSTRACT

Regional convergence of countries is one of the common phenomena in the international arena in economic, security, political, military, cultural, scientific, environmental, etc issues. The "Council of Arab and African States Bordering the Red Sea and Gulf of Aden" is one of the regional systems that in January 2020 centered on Saudi Arabia and with the membership of 8 coastal states of the Red Sea and the Gulf of Aden, including Saudi Arabia, Egypt, Sudan, Eritrea, Djibouti, Somalia And Jordan was established. This research uses descriptive and analytical methods and using library resources including books, scientific articles, reports of strategic centers, news, and analysis of international media, etc. seeks to identify, study and analyze the causes and goals of Saudi Arabia in pursuing the establishment of the "Council of Arab and African States Bordering the Red Sea and Gulf of Aden". The main question is what are the goals of Saudi Arabia in pursuing the establishment of the "Council of Arab and African States Bordering the Red Sea and Gulf of Aden"? The results show that Saudi Arabia in the establishment of the Council of Arab and African States Bordering the Red Sea and Gulf of Aden" pursues six goals in geopolitical, geo-economics, geostrategic, security, military, developmental, economic, political, etc dimensions.

Keywords: Saudi Arabia, Red Sea, Gulf of Aden, Horn of Africa, Regional Convergence.

عربستان سعودی و «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»

میثم میرزائی تبار PhD *

استادیار، گروه مطالعات ژئوپلیتیک، مرکز مطالعات آفریقا، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

هم‌گرایی‌های منطقه‌ای میان کشورها از پدیده‌های مرسوم در عرصه بین‌الملل است که در موضوعات و محورهای گوناگون اقتصادی، امنیتی، سیاسی، نظامی، فرهنگی، علمی، زیست محیطی و... انجام شده و می‌شوند. «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» از جمله نظام‌های منطقه‌ای است که در ژانویه ۲۰۲۰ با محوریت عربستان سعودی و با عضویت ۸ کشور ساحلی دریای سرخ و خلیج عدن یعنی عربستان سعودی، مصر، سودان، اریتره، جیبوتی، سومالی و اردن اعلام موجودیت کرد. پژوهش حاضر با روش توصیفی و تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای اعم از کتاب، مقالات علمی، گزارش‌های مراکز راهبردی، منابع اینترنتی، اخبار و تحلیل‌های معتبر در رسانه‌های بین‌المللی و... درصدد شناسایی، بررسی و تحلیل علل، انگیزه‌ها و اهداف عربستان سعودی در پیگیری تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» است. سوال اصلی این است که عربستان سعودی چه اهدافی را از پیگیری تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» دنبال می‌کند؟ نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عربستان سعودی در تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» ۶ هدف را در ابعاد ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک، ژئواستراتژیک، امنیتی، نظامی، توسعه‌ای، اقتصادی، سیاسی و... پیگیری می‌کند.

کلمات کلیدی:

عربستان سعودی، دریای سرخ، خلیج عدن، شاخ آفریقا، هم‌گرایی منطقه‌ای.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۱

نویسنده مسئول: m.mirzaeitabar@modares.ac.ir

مقدمه

گروه‌بندی و هم‌گرایی‌های منطقه‌ای میان کشورها در فضاهای جغرافیایی، از پدیده‌های مرسوم در عرصه بین‌الملل است. منطقه‌گرایی‌ها پس از جنگ جهانی دوم، رشد و توسعه پیدا کرد و از پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تاکنون هم‌گام با تحولات جهانی در موضوعات و محورهای اقتصادی، امنیتی، سیاسی، نظامی، فرهنگی، علمی، زیست محیطی، صنعتی و... تداوم داشته است. نظام‌های منطقه‌ای را براساس فضاهای جغرافیایی می‌توان در سه دسته کلی نظام‌های خشکی‌پایه، نظام‌های آب‌پایه و نظام‌های ترکیبی خشکی و آبی تقسیم‌بندی کرد.

یکی از مناطقی که از سال‌های اخیر پدیده هم‌گرایی منطقه‌ای را تجربه می‌کند، مناطق ساحلی دو سوی فضاهای آبی خلیج عدن و دریای سرخ است که با محوریت عربستان سعودی به‌عنوان مهم‌ترین کشور ساحلی دریای سرخ، از سال ۲۰۱۸ مقدمات تأسیس یک نظام منطقه‌ای آب‌پایه با عنوان «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» را فراهم و در ژانویه ۲۰۲۰ در ریاض، پایتخت عربستان سعودی با حضور ۸ کشور ساحلی دریای سرخ و خلیج عدن یعنی عربستان سعودی، مصر، سودان، اریتره، جیبوتی، سومالی و اردن به‌صورت رسمی اعلام موجودیت کرد.

پژوهش حاضر با روش توصیفی و تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای اعم از کتاب، مقالات علمی، گزارش‌های مراکز راهبردی، منابع اینترنتی، اخبار و تحلیل‌های معتبر در رسانه‌های بین‌المللی و... درصدد شناسایی، بررسی و تحلیل علل، انگیزه‌ها و اهداف عربستان سعودی در پیگیری تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» است. سوال اصلی این است که عربستان سعودی چه اهدافی را از پیگیری تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» دنبال می‌کند؟

در ارتباط با پیشینه پژوهش، به‌علت نوپا بودن «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»، تاکنون پژوهش علمی که نگاهی جامع به این نظام منطقه‌ای داشته باشد، انجام نشده است و درباره اهداف و علل تأسیس آن، تحلیل‌های پراکنده‌ای در برخی مقالات علمی و گزارش‌های مراکز راهبردی عربی و غربی و همچنین مقالات و گزارش‌های رسانه‌ای معتبر بین‌المللی منتشر شده است.

مبانی نظری

هم‌گرایی و واگرایی

آمیتهای اتزیونی، هم‌گرایی را به مثابه وضعیت نهایی تلقی می‌کند، نه یک فرآیند رسیدن به آن. فیلیپ ژاکوب و هنری تیون هم‌گرایی را هم‌فرآیند و هم وضعیت نهایی تلقی می‌کنند، وضعیتی که زمانی به وجود می‌آید که با به هم آمیخته شدن نامشخص ده متغیر مربوط به فرآیند (مستقل یا مداخله کننده؟) در عبور از یک آستانه نامشخص صورت می‌گیرد. کارل دویچ از هم‌گرایی به مثابه فرآیندی صحبت می‌کند که منجر به خلق جوامع امن می‌شود. ارنست هاس، هم‌گرایی را فرآیندی برای خلق جوامع امن تعریف شده از دیدگاه نهادی وای ستاری تلقی می‌کند و سرانجام فدرال‌گرایان طرفدار ژاکوب و تیون وضعیتی را توصیف می‌کنند که در نهایت هدف فرآیند هم‌گرایی را رشد یک اتحادیه فدرالی در میان ملت‌های تشکیل دهنده می‌بینند. [8]

ارنست هاس، پایه‌گذار نظریه هم‌گرایی است. وی در توضیح نظریه خود می‌گوید: "هم‌گرایی، پروسه‌ای است که به وسیله آن، رهبران سیاسی چند کشور مختلف متقاعد و راغب می‌شوند که وفاداری، انتظارات و فعالیت‌های سیاسی خود را به مرکز جدیدی که نهادهای آن اختیارات قانونی داشته یا متقاضی اختیارات قانونی و رای اختیارات ملت و کشورها باشد، سوق دهند. [4]

هم‌گرایی به لحاظ مفهومی عبارت است از تقریب و نزدیک شدن افراد به سمت نقطه‌ای مشخص که معمولاً به‌عنوان هدف مشترک آنان شناخته می‌شود. فرآیند هم‌گرایی در ارتباط با بازیگران سیاسی و دولت‌ها، از احساس و درک هدف و منفعت مشترک آغاز می‌شود و سپس مراحل بعدی ادامه پیدا می‌کند و نیروهای اصلی یا تسهیل کننده به تقویت روند کمک کرده تا فرآیند را کامل نمایند. مرحله پایانی آن، یکپارچگی با پیامدهایی چون امنیت، صلح و توسعه است. [3]

هم‌گرایی‌ها را از حیث قلمرو جغرافیایی به چهار گروه ذیل می‌توان تقسیم کرد: الف) سطح محلی که از دو یا چند کشور همسایه تشکیل می‌شود؛ ب) سطح منطقه‌ای که قلمرو جغرافیایی یک حوزه ژئوپلیتیکی را در برمی‌گیرد؛ ج) سطح قاره‌ای که یک قاره را در جهان پوشش می‌دهد؛ د) سطح جهانی که قلمرو جغرافیایی آن سراسر کره زمین است. [2]

هم‌گرایی و واگرایی دو رفتار متضاد در روابط دولت‌ها و بازیگران سیاسی است. شکل‌گیری، بقا و یا سقوط فرآیند هم‌گرایی و واگرایی تابعی از تلقی دولت‌ها و بازیگران نسبت به منافع ملی و جمعی یا فردی خود است. به عبارتی، بازیگری که

تن به شرکت در فرآیند هم‌گرایی یا واگرایی با سایر بازیگران می‌دهد به این می‌اندیشد که این عمل تا چه اندازه منافع او را تأمین و تهدیدات را از او دور می‌کند. فرآیند هم‌گرایی و واگرایی در ارتباط با بازیگران سیاسی و دولت‌ها، از احساس و درک هدف و منفعت مشترک و یا برعکس آن، اهداف و منافع متعارض شروع می‌شود و سپس مراحل بعدی آن ادامه پیدا می‌کند و نیروهای اصلی و یا تسهیل‌گر به تقویت روند کمک کرده تا فرآیند را کامل کنند. این فرآیندها از حیث تجلی فضایی ممکن است در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای و جهانی شکل گیرند. مرحله پایانی فرآیندهای مزبور، یکپارچگی با پیامدهایی چون امنیت، صلح و توسعه و یا به عکس، تجزیه با پیامدهایی چون تنش، جنگ و توسعه نیافتگی است. [3]

خلیج عدن

خلیج عدن بین منطقه شاخ آفریقا و شبه‌جزیره عربی قرار گرفته است و دریای سرخ را به اقیانوس هند متصل می‌کند. مرز آن با دریای سرخ، تنگه کم‌عرض باب‌المنندب است؛ به سمت شرق، مرز خط افقی بین رأس اسپر در بالای شاخ آفریقا و ۳۰۰ متری بالای صخره‌های دریایی رأس فارتک در شبه جزیره عربی و یمن است. [16] خلیج عدن با جیبوتی، سومالی و یمن هم مرز است. این منطقه آبی، یک آب‌راه مهم با اهمیت و ارزش استراتژیک و اقتصادی نه تنها برای منطقه شاخ آفریقا و شبه‌جزیره عربستان، بلکه برای چندین منطقه دیگر در سراسر جهان از جمله آسیا و اروپا است که تجارت بین‌المللی دریایی را از طریق آن انجام می‌دهند. [24]

دریای سرخ

دریای سرخ یا بحر احمر یا دریای قلزم بین شبه‌جزیره عربی و قاره آفریقا واقع شده است. نام قلزم از شهر باستانی قلزم گرفته شده است. نام دیگر این دریا، سینوس آرابیکوس است. دریای سرخ دریایی کم‌عرض و باریک منشعب از اقیانوس هند است. [1] این دریا به‌طور متوسط، ۲۸۰ کیلومتر عرض دارد. عرض آن در وسیع‌ترین بخش در جنوب نزدیک ماساوا، ۳۵۴ کیلومتر و در بخش کم‌عرض آن در تنگه باب‌المنندب، ۲۹ کیلومتر است. مساحت کل دریا نیز بین ۴۳۸ تا ۴۵۰ هزار کیلومتر مربع و حجم آب آن بین ۲۱۵ تا ۲۵۱ هزار کیلومتر مکعب تخمین زده می‌شود. عمق متوسط آن ۴۹۱ متر برآورد شده است، برخی تخمین‌های دیگر آن را کمی عمیق‌تر می‌دانند. [22] درباره طول این دریا اعداد مختلفی از حدود ۲۰۰۰ تا ۲۴۰۰ کیلومتر ذکر شده است.

دریای سرخ در محدوده‌ای واقع در دورترین نقطه باختری غرب آسیا، میان سواحل این قاره و آفریقا قرار گرفته است. [6] در شمال دریای سرخ، شبه‌جزیره سینا و در شمال شرقی آن خلیج عقبه و در شمال غربی آن، کانال سوئز واقع است و از جنوب به واسطه تنگه باب‌المندب و خلیج عدن به اقیانوس هند متصل می‌شود. [1] دریای سرخ بیشتر به خلیجی بزرگ شباهت دارد که در غرب شبه‌جزیره عربی واقع شده است و مدت‌ها دریای بسته‌ای بود که تنها، پنجره‌ای رو به اقیانوس هند داشت. با گشوده شدن کانال سوئز، این دریا از بن‌بست تاریخی خود خارج و از آن پس به آب‌راهی تبدیل شد که هر روز نقش مهم‌تری هم در ارتقای وضعیت اقتصادی کشورهای همسایه و ساحلی دریای سرخ و هم در کل تجارت جهانی داشته است. [6]

مصر، سودان، اریتره، جیبوتی، اسرائیل، اردن، عربستان سعودی و یمن در ساحل دریای سرخ واقع شده‌اند. مصر، اسرائیل، عربستان سعودی و جیبوتی هر یک به دو دریا دسترسی دارند. مصر و اسرائیل به دریای مدیترانه، عربستان به خلیج فارس و یمن و جیبوتی به دریای عرب راه دارند. اما اردن، اریتره، اتیوپی و سودان هیچ راه دسترسی به دریا به جز از طریق دریای سرخ ندارند. به همین دلیل، دریای سرخ برای این کشورها اهمیت حیاتی دارد. [1]

نقشه (۱): موقعیت جغرافیایی دریای سرخ و خلیج عدن

(منبع: دانش‌نامه اسلامی، عربستان)

عربستان سعودی

عربستان سعودی کشوری واقع در غرب آسیا است که با وسعت ۲ میلیون و ۲۴۰ هزار کیلومتر مربع، بزرگ‌ترین کشور شبه‌جزیره عربی، چهارمین کشور بزرگ آسیا و سیزدهمین کشور بزرگ جهان محسوب می‌شود. این کشور از شمال به اردن و عراق و از جنوب به جمهوری یمن و عمان و از شرق به کویت، بحرین، قطر و امارات متحده عربی و خلیج فارس و از غرب به دریای سرخ محدود می‌شود. عربستان سعودی ۴۴۳۱ کیلومتر مرز

زمینی با همسایگان و ۲۶۴۰ کیلومتر خط ساحلی با خلیج فارس و دریای سرخ دارد. [5] مساحت این کشور بخش بزرگی از شبه جزیره عربی یعنی حدود ۸۵ درصد آن را تشکیل می‌دهد. موقعیت عربستان سعودی و دسترسی آن به آب‌های آزاد در غرب از طریق دریای سرخ و در شرق از طریق خلیج فارس، این امکان را فراهم کرده است تا از دو طرف سرزمین خود برای حمل و نقل‌های دریایی و واردات و صادرات استفاده کند. [7]

نقشه (۲): موقعیت جغرافیایی عربستان سعودی

(منبع: دانش‌نامه اسلامی، شبه جزیره عربستان)

و زیرعنوان‌های فصل‌ها نیز شامل موارد ذیل است: فصل اول با عنوان «یک جامعه پویا» با زیر عنوان‌های «جامعه پویا با ریشه‌های قوی»، «جامعه پویا در کنار زندگی پربار» و «جامعه پویا با شالوده‌های مستحکم»؛ فصل دوم با عنوان «اقتصاد شکوفا» با زیر عنوان‌های «فرصت‌های با ارزش»، «سرمایه‌گذاری برای بلند مدت»، «گشایش کسب و کار» و «اهرم بندی موقعیت منحصر بفرد»؛ و فصل سوم با عنوان «ملتی بلند همت» با زیر عنوان‌های «ملتی بلند همت تحت حکمرانی مؤثر» و «ملتی بلند همت، توانمند و مسئولیت‌پذیر».[26]

در این سند چشم‌انداز، یکی از موارد مهم در ارتباط با سیاست خارجی عربستان سعودی در افق ۲۰۳۰ در فصل دوم و با زیر عنوان «اهرم بندی موقعیت منحصر بفرد» است که «موقعیت منحصر به فرد عربستان سعودی بر سر تقاطع شاهراه‌های تجارت بین‌الملل بین سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا»، «افزایش حداکثری استفاده از منافع حاصل از این موقعیت استثنائی و راهبردی جغرافیایی»، «تقویت جایگاه به‌عنوان یک دروازه لجستیکی مجزا به سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا»، «راه‌اندازی شراکت کاری منطقه‌ای و بین‌المللی جدید و تسهیل در گردش کالاها، مردم و سرمایه»، «تقویت و توسعه روابط داخلی و پیوندهای اقتصادی با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس»، «برقراری روابط مؤثر با کشورهای منطقه از طریق خدمات لجستیکی ارتقا یافته و پروژه‌های زیر ساخت فرامرزی از جمله پروژه‌های حمل و نقل زمینی با آفریقا از طریق مصر» و «حمایت از شرکت‌های سعودی دارای فرصت‌های رشد

موقعیت جغرافیایی عربستان در منطقه جنوب غرب آسیا، وسعت و پهناوری آن به عنوان سیزدهمین کشور جهان، دسترسی به خلیج فارس و دریای سرخ، قرار گرفتن در مسیر سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا، اتصال قاره آفریقا و آسیا به یکدیگر و رفت و آمد اقوام و ملل مختلف به آن، این کشور را برخوردار از اهمیت منطقه‌ای و جهانی کرده است. دسترسی این کشور به آب‌های آزاد جهان، با وجود اتصال به دو شاهراه حیاتی خلیج فارس و دریای سرخ، تنها با عبور از دو تنگه استراتژیک هرمز و باب‌المندب امکان‌پذیر است. [5]

نظام حکومتی عربستان، پادشاهی و با حاکمیت خاندان آل سعود است که از ایدئولوژی وهابیت تبعیت می‌کند. عربستان در سیاست خارجی خود همواره ترویج وهابیت در میان ملت‌ها در مناطق جغرافیایی را یکی از برنامه‌های اصلی خود قرار داده است. در میان ابعاد مختلف سیاست خارجی این کشور یک بعد مهم، حضور عربستان سعودی در گروه‌بندی‌های منطقه‌ای است که مهم‌ترین آن‌ها از گذشته، شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب و در یک سال اخیر، پیگیری تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» و تحقق آن در سال ۲۰۲۰ میلادی بوده است.

موضوع قابل توجه دیگری که در چند سال گذشته محور سیاست‌ها و برنامه‌های داخلی و خارجی حکومت آل سعود بوده است، تدوین و پیگیری «سند چشم‌انداز عربستان سعودی برای سال ۲۰۳۰» است که در سال ۲۰۱۶ میلادی به تصویب رسید. محتوای این سند شامل یک مقدمه، سه فصل و یک بخش با عنوان «چگونه این چشم‌انداز را محقق کنیم؟» است. عنوان‌ها

امیدوارکننده برای تبدیل به پیشتازان منطقه‌ای و جهانی» را مورد اشاره و تأکید قرار می‌دهد. [26]

یافته‌های تحقیق

۱- شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز

دریای سرخ و خلیج عدن

تاریخ ایده ایجاد نهادی با حضور کشورهای ساحلی دریای سرخ به دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ و طرح آن توسط مصر و عربستان سعودی مربوط می‌شود که تلاش‌ها برای شکل‌گیری آن به دو دلیل اصلی تشکیل اتحادهای دوران جنگ سرد و موضوع معیار عضویت کشورها، موفقیت‌آمیز نبود. سوال سنتی این بود که آیا اسرائیل می‌تواند در این گروه حضور داشته باشد یا نه؟ [12]

با وجود این، ابتکار ایجاد «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»، در سال‌های اخیر برای اولین بار توسط نمایندگان عربستان سعودی، جیبوتی، مصر، اردن، سومالی، سودان و یمن در جلساتی در قاهره و ریاض در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ مورد بحث و بررسی قرار گرفت. [23] در پایان سال ۲۰۱۸، عربستان سعودی ابتکار در حال شکل‌گیری درباره دریای سرخ از مصر را به دست گرفت و تا آوریل ۲۰۱۹، تلاش‌های اولیه برای ایجاد زمینه‌های اجرای طرح تشکیل "شورای دریای سرخ" با عنوان رسمی «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» انجام شد. [25] مقامات مصری معتقدند که پیدایش ایده این ابتکار مشترک ابتدا در مصر و در جریان کنفرانس «صلح، امنیت و موفقیت در دریای سرخ: به سوی یک چارچوب همکاری منطقه‌ای عربی-آفریقایی» به میزبانی مصر در ۱۱ و ۱۲ دسامبر ۲۰۱۷ صورت گرفت که در این کنفرانس مقامات ارشد عربستان سعودی، اردن، یمن، سودان، اریتره و جیبوتی حضور داشتند. [20]

پس از آن، اعلام شد که در این ابتکار، چند حوزه از "حل منازعات" و "انرژی تجدیدپذیر" گرفته تا "زیرساخت‌های حمل و نقل" و "کنترل آلودگی" برای همکاری مدنظر قرار گرفته است. مقامات مصری معتقدند که آن‌ها ابتکار خود را با تمرکز بر "موضوعات ریشه‌ای" و "فعالیت‌های اعتماد ساز" آغاز کردند تا در میان کشورهای ساحلی اتفاق نظر ایجاد کنند. همچنین، اگر چه در اطلاعیه دسامبر ۲۰۱۷ مکانیزم دائمی برای تنظیم همکاری دریای سرخ اعلام شده بود، اما آن‌ها نمی‌خواستند بر ساختار سازمانی یا مسائل امنیتی متمرکز شوند و برخلاف هدف خود که ایجاد یک "درک مشترک" است، عمل کنند. پس از آن، یک جلسه پیگیری در مصر پیش‌بینی شده بود، اما ۱۲ ماه بعد و در دسامبر ۲۰۱۸، در جریان برگزاری جلسه بعدی، مقامات

عربستان سعودی ابراز علاقه و مالکیت بیشتری درباره این طرح کردند. گردهمایی دوم و مشهودتر در ریاض با عنوان "کشورهای عربی و آفریقایی ساحل دریای سرخ و خلیج عدن" برگزار شد. وزرای امور خارجه و دیپلمات‌های ارشد عربستان سعودی، مصر، یمن، جیبوتی، سومالی، سودان و اردن در آن شرکت داشتند. [25]

عربستان سعودی به‌عنوان برگزار کننده اولین نشست وزیران خارجه کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن در دسامبر ۲۰۱۸ در ریاض، اعلام کرد که با این اقدام، به دنبال ایجاد یک سیستم حقوقی با هدف حفاظت از تجارت جهانی، ناوبری بین‌المللی، امنیت، سرمایه‌گذاری و توسعه در کشورهای همسایه دریای سرخ است. [11] در این نشست، به نظر می‌رسید سعودی‌ها بیشتر از همتایان خود در ایجاد یک سازمان و در مسائل امنیتی متمرکز هستند. مقامات مصری نسبت به بی‌توجهی سعودی‌ها به استراتژی ترجیحی گام به گام آن‌ها و همچنین عدم توجه به تمایل به رهبری ابتکار عمل از سوی قاهره، رضایت نداشتند. آن‌ها از تمرکز انحصاری ریاض بر ساختار و "عجله" آن برای تأسیس شورا نیز ناراحت شدند. [25]

در ۱۲ دسامبر ۲۰۱۸ و در پایان نشست، وزارت امور خارجه عربستان سعودی اعلام کرد که این کشور به همراه شش کشور دیگر عربی و آفریقایی ساحلی دریای سرخ و خلیج عدن شامل مصر، سودان، جیبوتی، یمن، سومالی و اردن در ریاض برای ایجاد یک نهاد همکاری در دریای سرخ و خلیج عدن به توافق رسیدند. در این نشست، کشورهای اریتره و اتیوپی حضور نداشتند. عادل الجبیر، وزیر امور خارجه وقت عربستان سعودی گفت: "این بخشی از تلاش‌های پادشاهی برای محافظت از منافع خود و همسایگان برای ایجاد ثبات در منطقه‌ای است که در آن زندگی می‌کنیم و تلاش برای ایجاد هم‌افزایی بین کشورهای مختلف است. هر چه همکاری و هماهنگی بیشتری در بین کشورهای این منطقه داشته باشید، تأثیر منفی خارجی بر این منطقه کاهش می‌یابد." [17]

در اوایل ژانویه ۲۰۱۹، رزمایش نظامی موسوم به "موج سرخ ۱" با محوریت عربستان سعودی و مشارکت کشورهای سومالی، مصر، سودان، جیبوتی، یمن و اردن با هدف اعلامی "تقویت امنیت دریایی در دریای سرخ" برگزار شد. [17] در مجموع، تا سال ۲۰۲۰، برای تقویت این شورا، عربستان سعودی دو مانور نظامی "موج سرخ ۱" و "۲" را با مشارکت نیروهایی از عربستان سعودی، مصر، سودان، جیبوتی و دولت مستعفی یمن انجام داد. هدف از این مانورها، ارتقای سطح امنیت دریایی، همکاری نظامی، مقابله با تهدیدها و تبادل تجربیات اعلام شد.

اهداف عربستان سعودی از پیگیری تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»

محوریت اصلی در تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» با عربستان سعودی است و این کشور بیشترین فعالیت و پیگیری‌ها را برای ایجاد این شورا انجام داده است. با تحلیل روند شکل‌گیری این سازه منطقه‌ای آب‌پایه و مواضع، سیاست‌ها و اقدامات عربستان سعودی مهم‌ترین دلایل، انگیزه‌ها و اهداف این کشور در پیگیری برای تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» را می‌توان در موارد ذیل دانست:

۱- مقابله با نفوذ و تأثیرگذاری بازیگران رقیب

در منطقه دریای سرخ و خلیج عدن: یکی از تحلیل‌های مطرح در زمینه پیگیری و اقدام برای تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» توسط عربستان سعودی، تلاش این کشور برای "مه‌افزودن قدرت‌های منطقه‌ای مخالف منافع خلیج فارس و کشورهای عربی، که در پی تسلط بر این مسیرهای آبی (دریای سرخ و خلیج عدن) هستند"، عنوان شده است. [14]

در پی تحریم قطر و تضعیف شورای همکاری خلیج فارس، عربستان سعودی در تلاش برای ایجاد یک شورای موازی با اهداف جدید بود. حضور کشورهایی مانند ترکیه در دریای سرخ و تلاش امارات متحده عربی برای حضور در شاخ آفریقا، انگیزه‌های سیاسی عربستان سعودی برای افزایش حضور در دریای سرخ بود. ترکیه ۹ ماه قبل از نشست وزیران خارجه کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز با دریای سرخ در دسامبر ۲۰۱۸ در ریاض، قراردادی را برای اجاره جزیره "سواکین" با سودان امضا کرد، اما ریاض از سودان برای شرکت در این کنفرانس دعوت کرد تا تلاش‌های ترکیه را ناکام بگذارد. عربستان سعودی در جریان جنگ یمن، مقدمات حضور در دریای سرخ را فراهم کرد و از طریق "هدف پوششی" خود یعنی محدود کردن نفوذ ایران در این دریا به بهانه اینکه انصارا... یمن از ایران پیروی می‌کند، انگیزه‌های اصلی خود را پنهان می‌کند.

[11]

نظر برخی تحلیل‌گران درباره این اقدام عربستان سعودی این است که ریاض برای ایجاد تسلط خود، تأکید بی‌موردی درباره موضوع امنیت دارد. به زعم آن‌ها، هدف «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»

در ادامه، دو نشست هماهنگی در فوریه و مارس ۲۰۱۹ در قاهره برگزار شد. اختلافات مهمی درباره ساختار، بودجه، روش‌ها و اهداف باقی ماند؛ موضوعاتی که در نهایت باعث "تقابل" در چهارمین و آخرین جلسه در آوریل ۲۰۱۹ شد. هنگامی که مقامات ارشد مجدداً در ریاض تشکیل جلسه دادند، دیپلمات‌های مصری از پیش‌نویس منشور پیشنهادی "شورای دریای سرخ" متعجب شدند. در سند سعودی‌ها، شورای مستقر در ریاض در سه بخش مشخص شده بود: «شورای عالی» متشکل از پادشاهان و سران کشورها که سالی یک بار برای تعیین راهبردها تشکیل می‌شود؛ «شورای وزیران» برای تدوین و اجرای سیاست از طریق گردهمایی‌های دو سالانه و دبیرخانه‌ای به ریاست یک دبیر چرخشی عمومی برای پیشبرد فعالیت‌های روزمره سازمان است. این سند مورد تأیید مصر قرار نگرفت و این کشور برای اصلاح آن پیشنهاد داد تا ساختار به صورت مجموعه‌ای از "کمیسیون‌ها" با استقرار در چندین مکان باشد. به این صورت که یک نهاد سیاسی در ریاض و یک نهاد نظامی در قاهره قرار گیرد و کمیسیون‌های اقتصادی و فرهنگی در سایر پایتخت‌های کشورهای حاشیه دریای سرخ باشد. نمایندگان مصر این پیشنهاد را باعث ایجاد مشارکت حداکثری اعضا می‌دانستند اما مقامات سعودی آن را غیرعملی ارزیابی کردند. درباره مدل تصمیم‌گیری نیز اختلاف وجود داشت. [25]

با وجود این، «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»، ۶ ژانویه ۲۰۲۰ به صورت رسمی و به‌عنوان "راهی برای تقویت همکاری میان اعضاء و ارتقای امنیت، ثبات، تجارت و سرمایه‌گذاری در منطقه" تأسیس شد. [23] اعضای این شورا با عضویت اریتره، اکنون شامل ۸ کشور عربستان سعودی، مصر، اردن، سودان، یمن، اریتره، جیبوتی و سومالی است که در تاریخ مذکور در ریاض اعلام موجودیت کرد. هدف از تشکیل این ائتلاف، "تامین امنیت مسیرهای حمل و نقل بین‌المللی و مقابله با دزدی دریایی، قاچاق و سایر تهدیدهای دریایی در دریای سرخ و خلیج عدن" اعلام شده است. [17] منشور تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» در همین زمان میان ۸ کشور عضو در ریاض امضا شد. [12]

نگاهی به اعضای این شورا نشان می‌دهد که اعضای آن متشکل از کشورهایی است که یک هویت واحد منطقه‌ای ندارند و از سه حوزه کشورهای خلیج فارس، کشورهای عربی و کشورهای آفریقایی هستند و این شورا چارچوبی برای ادغام عربی و آفریقایی را تشکیل می‌دهد. [14]

اصلی برای تشکیل این ائتلاف، تامین امنیت مسیرهای حمل و نقل بین‌المللی و مقابله با دزدی دریایی، قاچاق و سایر تهدیدهای دریایی در دریای سرخ و خلیج عدن اعلام شده است. [17]

۴- تسلط بر منطقه و کشورهای ساحلی دریای

سرخ و خلیج عدن و ایجاد و توسعه شبکه حمایتی

بین‌المللی: براساس برخی تحلیل‌ها، عربستان سعودی با مشارکت دادن به کشورهایی در سطح پایین قدرت مانند یمن (دولت مستعفی در عدن) و جیبوتی در «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»، در پی تسلط سیاسی و نظامی بر این کشورها و تقویت نفوذ خود در دریای سرخ است. از سوی دیگر، عربستان سعودی در یک هدف دوگانه تلاش می‌کند تا جنبش انصار... در یمن و امارات متحده عربی را به‌طور هم‌زمان در معادلات ژئوپلیتیک دریای سرخ و خلیج عدن با درگیر کردن با دولت مستعفی یمن منزوی کند. [11] برخی معتقدند که هدف محمد بن سلمان، ولیعهد پادشاهی عربستان سعودی، چند جانبه‌گرایی واقعی نبوده و در پی کسب اعتبار و بلندپروازی برای ایجاد تسلط منطقه‌ای است. این تحلیل ممکن است صحیح باشد و ریاض «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» را سکویی بداند که از طریق آن می‌تواند شبکه حمایتی خود را توسعه داده و مشروعیت بین‌المللی کسب کند. [25]

۵- تلاش برای کاهش وابستگی به خلیج فارس

و تنگه هرمز از سوی عربستان سعودی: یکی از تحلیل‌هایی که درباره علل تأسیس «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» با پیگیری‌های عربستان سعودی وجود دارد، تلاش برای کاهش وابستگی این کشور به تنگه هرمز و انتقال بخش عمده‌ای از صادرات نفت و کالاهای غیرنفتی به ساحل غربی این کشور است. به‌نظر می‌رسد که عربستان سعودی در تلاش است از طریق تشکیل این شورا، اهمیت خلیج فارس در انتقال انرژی را کاهش دهد. [11] در یکی از تحلیل‌های ارائه شده آمده است: "حفظ امنیت و حفاظت از دریای سرخ به نفع عربستان سعودی است. این کشور با هدف دسترسی امن به جنوب خلیج عدن و اقیانوس هند از طریق تنگه باب‌المندب و به سمت شمال و دریای مدیترانه از طریق کانال سوئز، برای جلوگیری از تهدیدهای ایران برای بستن تنگه هرمز مجبور است تا صادرات ذخایر نفتی خود را از شرق این کشور و از طریق خلیج فارس، به غرب این

ایجاد همکاری‌های چند بعدی نیست و در تلاش برای ایجاد نوعی اتحاد نظامی علیه ایران و تشکیل "صفی از مخالفان عربی و مسلمان" علیه این کشور است. [25] در واقع، هدف اصلی از ائتلاف دریای سرخ و خلیج عدن به رهبری عربستان سعودی، عمدتاً جلوگیری از نفوذ رقبای منطقه‌ای به ویژه ایران عنوان شده است. [21]

پس از اظهارات عادل الجبیر، وزیر امور خارجه وقت عربستان سعودی در پایان نشست وزرای خارجی کشورهای ساحلی دریای سرخ و خلیج عدن در ریاض در دسامبر ۲۰۱۸، رسانه‌های بین‌المللی از جمله رسانه‌های عربی حاشیه خلیج فارس و تحلیل‌گران، مخاطب عبارت "کاهش تأثیر خارجی" در منطقه دریای سرخ و خلیج عدن را ایران و ترکیه تحلیل کردند. [23] به این معنا که «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» در تلاش برای بر مهار نفوذ ایران و ترکیه در منطقه است. [12]

۲- پیگیری اهداف اقتصادی و توسعه‌ای و اجرای

سند چشم‌انداز عربستان سعودی برای سال ۲۰۳۰:

فلسفه عمومی تشکیل «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» تلاش برای دستیابی به توسعه پایدار [14] و تحقق اهداف اقتصادی و تقویت تجارت اعلام شده است. پادشاهی عربستان سعودی براساس سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ خود، در تلاش برای ایجاد توسعه در حدود ۲۰۰ کیلومتر در امتداد ساحل دریای سرخ از جمله توسعه حدود ۵۰ جزیره کوچک است تا اقدامات گردشگری را با هدف جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی ارتقا دهد. پروژه موسوم به شهرهای نده نئوم عربستان در این نوار ساحلی اجرایی خواهد شد و علاوه بر این، مصر و عربستان سعودی برنامه ساخت پل بر روی دریای سرخ برای تسهیل عبور مستقیم کالاها بین دو کشور را دارند که ادغام بازارهای شبه جزیره عربی و اروپا را فراهم می‌کند. [12]

۳- تأمین و ارتقای امنیت در مسیرهای دریایی

بین‌المللی: یکی از دلایل و اهداف تشکیل «شورای کشورهای

عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» تلاش برای ارتقای امنیت و اطمینان از ناوبری در مهم‌ترین آبراهه‌های با اهمیت ژئوپلیتیک، استراتژیک و اقتصادی برای جهان اعلام شده است. [14] تأسیس این نهاد را به‌عنوان راهی برای تقویت همکاری میان اعضاء و ارتقای امنیت، ثبات، تجارت و سرمایه گذاری در منطقه مطرح کرده‌اند. [23] در واقع، هدف رسمی و

کشور در دریای سرخ منتقل کند» [15]

۶- زمینه‌سازی برای عادی‌سازی روابط با

اسرائیل: برخی تحلیل‌گران و محافل رسانه‌ای، با توجه به حضور اسرائیل به ساحل دریای سرخ، تشکیل «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» را گامی پنهانی برای عادی‌سازی روابط با تل‌آویو تحلیل می‌کنند. [13] به عبارتی، با توجه به تلاش‌های اسرائیل برای تأثیرگذاری در معادلات انرژی و سیاسی در دریای سرخ و همچنین رقابت آن با ترکیه، عربستان سعودی، اگرچه به دلیل موانع دیپلماتیک و سیاسی، اسرائیل را برای شرکت در اولین کنفرانس وزیران خارجه کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز با دریای سرخ در دسامبر ۲۰۱۸ در ریاض دعوت نکرد، اما با تشکیل این شورا پیامی روشن برای هماهنگی و عادی‌سازی روابط با اسرائیل منتقل کرده است. [11]

نتیجه‌گیری

فضاها و پهناهای آبی خلیج عدن، تنگه باب‌المندب، دریای سرخ و کانال سوئز نقاط ارتباط یا اتصال قاره‌های آسیا و آفریقا هستند که غرب و جنوب غرب قاره آسیا را با شرق قاره آفریقا در ارتباط قرار می‌دهند. این فضاها، عامل جدایی دو قاره آسیا و آفریقا از یکدیگر نیز به حساب می‌آیند. دریای سرخ از مسیر جنوبی، با واسطه تنگه باب‌المندب و خلیج عدن به اقیانوس هند و از شمال، از طریق کانال سوئز به دریای مدیترانه متصل می‌شود. فضاها و آبی از خلیج عدن به سمت شمال و تا دریای مدیترانه، از دیرباز دارای موقعیت ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک، استراتژیک و ژئواستراتژیک بوده و همچنان این امتیازهای موقعیتی را حفظ کرده‌اند و بر اهمیت آن‌ها افزوده شده است.

اهمیت و نقش این فضاها و آبی در ابعاد اقتصادی، تجاری، امنیتی، نظامی و... سبب شده است تا بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای همواره با اهداف و انگیزه‌های مختلف، نگاه ویژه‌ای نسبت به این منطقه داشته و در تلاش برای حضور فعال و تأثیرگذاری در آن‌ها باشند. در سال‌های اخیر یکی از بازیگران منطقه‌ای فعال در پهناهای آبی و همچنین در دو سوی مناطق ساحلی آسیایی و آفریقایی آن، عربستان سعودی است که یکی از کشورهای مهم با خط ساحلی طویل در دریای سرخ به حساب می‌آید.

این کشور حضور و نقش آفرینی خود را هم در کشورهای آفریقایی ساحل خلیج عدن، باب‌المندب و دریای سرخ و هم در یمن و پهناهای آبی این مناطق به طرق مختلف توسعه داده

است. یکی از اقدامات بارز این کشور برای افزایش تأثیرگذاری و نفوذ خود در فضاها و آبی و ساحلی خلیج عدن و دریای سرخ، تلاش و اقدام آن برای ایجاد ائتلاف و هم‌گرایی با حضور ۸ کشور ساحلی خلیج عدن و دریای سرخ یعنی عربستان سعودی، مصر، اردن، سودان، یمن، اریتره، جیبوتی و سومالی با عنوان «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن» است که در ژانویه ۲۰۲۰ میلادی در ریاض اعلام موجودیت رسمی کرد.

در ارتباط با علل، انگیزه‌ها و اهداف عربستان سعودی از پیگیری برای تشکیل «شورای کشورهای عربی و آفریقایی هم‌مرز دریای سرخ و خلیج عدن»، تأمین امنیت مسیرهای حمل و نقل بین‌المللی و مقابله با دزدی دریایی، قاچاق و سایر تهدیدهای دریایی در خلیج عدن و دریای سرخ به‌عنوان هدف اصلی و اعلامی عنوان شده است اما علاوه بر این هدف رسمی و در پس آن، عربستان سعودی اهداف و انگیزه‌های دیگری نیز دارد که نتایج این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین آن‌ها را می‌توان در ۶ مورد «مقابله با نفوذ و تأثیرگذاری بازیگران رقیب در منطقه دریای سرخ و خلیج عدن»، «پیگیری اهداف اقتصادی و توسعه‌ای و اجرای سند چشم‌انداز عربستان سعودی برای سال ۲۰۳۰»، «تأمین و ارتقای امنیت در مسیرهای دریایی بین‌المللی»، «تسلط بر منطقه و کشورهای ساحلی دریای سرخ و خلیج عدن و ایجاد و توسعه شبکه حمایتی بین‌المللی»، «تلاش برای کاهش وابستگی به خلیج فارس و تنگه هرمز از سوی عربستان سعودی» و «زمینه‌سازی برای عادی‌سازی روابط با اسرائیل» مورد اشاره قرار داد.

سپاسگزاری: نویسنده از حمایت‌های دانشگاه تربیت مدرس و مرکز مطالعات آفریقا در این دانشگاه کمال تشکر و قدردانی را دارد.

تأییدیه‌های اخلاقی، تعارض منافع: "موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است"

سهم نویسندگان و منابع مالی/حمایت‌ها: "موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است."

منابع:

۱. جعفری ولدانی اصغر (۱۳۸۱)، ژئوپلیتیک جدید دریای سرخ و خلیج فارس، ص ۷، تهران: چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
۲. حافظ نیا محمدرضا (۱۳۷۹)، مبانی مطالعات سیاسی و

- من خلال الرابط التالي: <https://b2n.ir/017330>
16. Wilson Simon & Klaus Rebecca (2000), The Gulf of Aden. In: Seas at the Millennium: An Environmental Evaluation (volume II), p49, Edited by Charles Sheppard, Amsterdam (Netherlands): elsevier science ltd.
 17. Arab News, Saudi Arabia and 7 countries form council to secure Red Sea and Gulf of Aden, 06 January 2020, 03 January 2019, December 2018 Retrieved from: <https://www.arabnews.com/node/160912/1/saudi-arabia>
 18. Arab News, Saudi Arabia, Red Sea and Gulf of Aden states reach agreement for cooperation, 12 December 2018. Retrieved from: <https://www.arabnews.com/node/141971/1/saudi-arabia>
 19. Arab News, Saudi Arabia's defense ministry concludes naval drills for Red Sea countries, 03 January 2019. Retrieved from: <https://www.arabnews.com/node/143001/6/saudi-arabia>
 20. Egypt Today, New initiative to face foreign interests in Red Sea countries, 12 Dec 2017, Retrieved from: <https://www.egypttoday.com/Article/1/36600/New-initiative-to-face-foreign-interests-in-Red-Sea-countries>
 21. Feierstein Gerald M. (2020), The Impact of Middle East Regional Competition on Security and Stability in the Horn of Africa, Middle East Institute, Policy Paper, p2, 18 August. Retrieved from: <https://www.mei.edu/publications/impact-middle-east-regional-competition-security-and-stability-horn-africa>
 22. Head Stephen M. (1987), Introduction. In: Red Sea, Edited by Alasdair J. Edwards & Stephen M. Head, p3-4, New York: Pergamon Press.
 23. Heibach Jens (2020), Sub-Saharan Africa: A Theater for Middle East Power Struggles, Middle East Policy, volume 27, issue 2. Pp 69-80. <https://doi.org/10.1111/mepo.12495>
 24. Lewis Alexandra (2015), Security, Clans and Tribes: Unstable Governance in Somaliland, Yemen and the Gulf of Aden, p2, London: Palgrave Macmillan.
 25. Vertin Zach (2019), Toward a Red Sea اجتماعی، ص ۵۷، ۵۶، (۲)، قم: سازمان مدارس خارج از کشور.
 ۳. حافظ نیا محمدرضا (۱۳۹۰)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، ص ۳۷۳ چاپ سوم، ویرایش اول، مشهد: پاپلی.
 ۴. سیف‌زاده سیدحسین (۱۳۶۸)، نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل، ص ۱۹۱، تهران: نشر سفیر
 ۵. محمدی آشنانی علی (۱۳۸۱)، درس‌نامه شناخت عربستان و وهابیت، صص ۳۲-۳۴ و ۸۳-۸۴، تهران: مشعر.
 ۶. نامی محمدحسین (۱۳۸۶)، تنگه‌ها و آبراه‌های جهان، ص ۱۰۰ چاپ اول، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
 ۷. نصیری عبدا... (۱۳۸۶)، آشنایی با عربستان، ص ۱، تهران: مشعر.
 ۸. هاس ارنست بی (۱۳۸۷)، مطالعه هم‌گرایی منطقه‌ای: تاملاتی در باب شادکامی‌ها و تلخ‌کامی‌های پیش‌نظریه سازی. در: مفاهیم اساسی در روابط بین‌الملل: جامعه و همکاری در روابط بین‌الملل، ویراسته آندرو لینکلینتر، ترجمه بهرام مستقیمی، ص ۱۳۸، چاپ دوم، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (وزارت امور خارجه)، ۱۳۸۷.
 ۹. دانش‌نامه اسلامی، شبه جزیره عربستان. قابل دسترس در: <http://wiki.ahlolbait.com/images/6/60/Shebhe-j.jpg>
 ۱۰. دانش‌نامه اسلامی، عربستان. قابل دسترس در: <http://wiki.ahlolbait.com/images/5/50/Hejaz.jpg>
 ۱۱. اسلام تاجمژ، مجلس الدول المطله علی البحر الأحمر و خلیج عدن الأهداف والتوقعات، ۱۱ كانون الثاني ۲۰۲۰. من خلال الرابط التالي: <https://b2n.ir/832256>
 ۱۲. عبدالرحمن حمدی (۲۰۲۰)، رؤی متباینه: تحالف البحر الأحمر وإحياء مفهوم "الأفرايبا"، مركز المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة، ۱۲ يناير ۲۰۲۰. من خلال الرابط التالي: <https://b2n.ir/217725>
 ۱۳. العربی الجدید، "مجلس دول البحر الأحمر" ... أهداف سعودیة وإماراتیة، ۱۲ ديسمبر ۲۰۱۸. من خلال الرابط التالي: <https://b2n.ir/852758>
 ۱۴. العیسوی أشرف (۲۰۲۰)، مجلس الدول العربیة والأفريقيه المطله علی البحر الأحمر و خلیج عدن الفرص والتحديات، مركز تريندز للبحوث والاستشارات، ۳ فبراير ۲۰۲۰. من خلال الرابط التالي: <https://b2n.ir/009097>
 ۱۵. الفقيه إحسان (۲۰۱۸)، لماذا تسعى السعودیة لتأسيس كيان البحر الأحمر؟، وكالة أنباء الأناضول، ۱۶ ديسمبر ۲۰۱۸.

Forum: The Gulf, the Horn of Africa, & Architecture for a New Regional Order, Brookings Doha Center Analysis Paper, Number 27, November, p18-20, Brookings Institution. Retrieved from: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/10/Red-Sea-Forum-English-Web.pdf>

26. Vision 2030. [online] Kingdom of Saudi Arabia. p11-59. Retrieved from: https://www.saudiembassy.net/sites/default/files/u66/Saudi_Vision2030_EN.pdf

